

Mérték és arány*

Ferenczi Zsuzsanna

“A védelem és a fegyveres erők, valamint az igazgatás és igazságszolgáltatás működtetése csaknem 100 milliárd forintba kerül, s az államháztartás 10 százalékát emészti fel.” (Békesi László pénzügyminiszter válasza az Országgyűlésnek = M. Nemzet, 52. évf. 1989. június 28. 3. p.)

Gazdasági, politikai, kulturális, morális válságban élünk, melynek jelei ugyan korábban is mutatkoztak, de most úgy érezzük, hogy fejünk fölött összecsapnak a hullámok. S miközben reménykedünk, hogy ki fogunk lábalni e súlyos helyzetből, hogy igenis van “kigázolás”, — azon is csodálkozunk, hogy a magyar könyvtár- és tájékoztatásügy nincs mélyponton. Lehetne, ha nem értékörző, értékközvetítő szolgálatot vállaló emberek tartanák a vállukon. Az eluralkodó válságtudat lefegyverez és megbénít, nem ad elégséges muníciót ahhoz, hogy sikerrel küzdjünk.

Hit, öntudat és gondolkodás kell ahhoz, hogy megőrizzük az elért szintet, benne elődeink hosszú, szívós munkájának eredményeit. Olyan pozíciókat kell elfoglalnunk, vagy megőriznünk, ahonnan van további út.

Zsidai József a szakkönyvtárak, Arató Attila a közművelődési könyvtárak területét veszi szemügyre, s nem meglepő módon három kulcsfontosságú kérdésre koncentrálnak: az állományra, a számítógépesítésre és a személyzeti helyzetre.¹

A továbbiakban, kizárólag a közművelődési könyvtárak jövőjéről szólva, szükséges néhány dolog leszögezése, ki tudja hányadszor.

E könyvtáraknak kezdettől fogva feladatuk, hogy a lakosság legszélesebb rétegeit hozzásegítsék a számukra fontos ismeretekhez, hozzájáruljanak szabadidejük értékes (vagy legalább nem teljesen értéktelen) eltöltéséhez, s egyre inkább szociális funkciókat is vállalniuk kell.

A fentiek érdekében minden körülmények között meg kell őrizni a szolgáltatások ingyenességét, két okból is: az első, hogy itt jelentkeznek azok az olvasók/használók (diákok, értelmiségiek, nyugdíjasok), akiknek nincs pénzük az egyszerű beiratkozási díjon felül, külön-külön mindent megfizetni. A sok, “különeljárású díjjal” terhelt szolgáltatás következtében a saját lehetőségeiknek való megfelelés illúzióvá válik, a műveletlenség még általánosabbá, eluralkodnak a jól reklámozott értéktelenségek vagy fél-értékek, a lakosság nagy és fontos csoportjai képtelenek a demokrácia elvei alapján élni, mert régi

* A szerző Arató Attila és Zsidai József (Könyvtári Figyelő 1989. 5/6. sz.) cikkeire reflektál. (A szerk.)

felismerés, hogy a legkisebb ügyekben is döntésre, választásra csak a tájékozottság tesz képessé.

A másik ok az, hogy ezeket a szolgáltatásokat a lakosság egyszer már megfizette, s nem erkölcsös ugyanazért kétszer pénzt kérni. (Más kérdés, hogy ha a feltételek adottak, vagy kialakíthatók: működtethető könyvkötészet, másoló, leíró iroda, fordítószolgálat, lehet árusítani népművészeti tárgyakat, posztert, s nem tartom összeférhetetlennek a kávézót, de még a meglévő pénz forogtatását sem például kötvények formájában.) De nem feledhető, hogy a fentiekhez szakértelem, tőke, helyiség stb. szükséges, s mindez nem vonható el a könyvtár szolgáltatásaitól. Ellenkező esetben több a kár, mint a haszon.

Tehát alapkérdés, hogy dokumentumot és információt kell szolgáltatni. A túléléshez nem közömbös, hogy milyen dokumentumot? A jelenlegi magyar könyvkiadás jellemzője az is, hogy nagyon sok értékes — és nagyon drága mű jelenik meg. Ezek rendelkezésre bocsátásáról a könyvtár nem mondhat le, kerüljenek sokszáz forintba, mert megbízatásunk nem akármire, hanem fontos, értékes művek, eszmék, alkotások közvetítésére szól.

Súlyos dilemmát okoz a könyvkiadás által produkált termékek másik csoportja, melyről tudjuk, hogy a hirtelen felfutó érdeklődés csak ilyen-olyan szenzációiknak szól, s többnyire rövid távú divatjelenségekről van szó. De esetleg valóban elmaradnak olvasók, ha nem vesszük meg valamennyit, s lehetőleg több példányban. Én ettől sem félnék, mert nem veszünk sok olvasót. Az olvasót soha nem egyetlen dolog érdekli, igényeinek a legújabb szex-technológia csak szegmentje. Ha mellette látja a valóban jó útikönyveket és térképeket (mert utazni is akar), a jól illusztrált művelődéstörténeti műveket (mert az emberi életformák múlt jára is kíváncsi), az Európai Gazdasági Közösségről szóló közérthető kiadványokat (mert jövőtudata is van), — akkor nem veszítettük el.

A könyvek nem kis hányadát a közművelődési könyvtárak többségének azért nem kell beszereznie, mert viszonylag szűk csoport érdeklődését fogja kiváltani, mint például Soproni árak és bérek a középkortól 1750-ig, A CAD hatása az emberre és a vállalatra. Az olvasókat ezektől a kiadványoktól sem foszthatjuk meg, a hozzáférést azonban a központi szolgáltatásoknak kell jól, biztonságosan és főleg gyorsan lehetővé tenniük. Ha az említett műveket például pénteken délután keresi a felhasználó: 1. verifikálni kell az adatokat, 2. lehető biztonsággal megállapítani a lelőhelyet, 3. kéri állapot kiállítani, 4. postázni, 5. várni — majd értesíteni az olvasót. Mikor veheti kézbe a kérő a könyvet? (S a könyvtárközi kölcsönzés, az egyik legjobban működő központi szolgáltatás.)

A könyv csak az egyik, bár máig a legfontosabb dokumentum a gyűjteményekben. Az új eredményeket, az aktuális problémákat, gyakran az elemi tájékozódást szolgáló adatokat az időszaki kiadványok tartalmazzák. Túlélési stratégiánk része lehet a nagyon meggondolt könyvbeszerzés mellett a nagyobb választék biztosítása, a rendkívül gyorsan szaporodó időszaki kiadványokból, amelyek éppen úgy kölcsönözhetőek, mint a könyvek nagyobb része, esetleg rövidebb határidőre. Megőrizni (bekötvé!) csak nagyon válogatott részüket kell. A régebbi cikkek szolgáltatására jól és gyorsan működő központi szolgáltatások kellene, az "önellátásra" való berendezkedést csak a kommunikációs technikák (telefon, telex, telefax) győzhetik le.

Korunkra jellemző, a nem nyomtatott, av (audiovizuális) dokumentumok térhódítása. Nem szeretnék parazsat gyűjteni a fejemre, de azt hiszem értékükön kell kezelnünk e dokumentumokat. A komoly költséggel létrehozott, nagyon sok és többirányú

szakmai képzettséget igénylő zenei gyűjtemények nem érték el a kívánt hatást. Kevés a használó, többségében egyirányú, nehezen változtatható igények a jellemzőek. S amíg a dömping-zenével küzdünk, mely máshol is könnyen megtalálható, nincs elég erő a valószínűs zenei kultúra offenzív támogatására.

Nehéz szólni az elmúlt évtized “nagy vívmányáról”, a video bevonulásáról a közművelődési könyvtárakba. Nincsenek könnyű helyzetben azok, akik a rendelkezésre álló szűk választékból gyűjteményt kívánnak létrehozni, annak tudatában, hogy a legjobb esetben katarzist kiváltó olvasmány helyett cselekményvázlatot, pótszereket nyújtanak. Kár lenne megadni magunkat. Ismeretterjesztő, dokumentum, oktató, nyelvtanító filmek kellenek, minél nagyobb számban.

Az av dokumentumok másik csapdája, hogy az információhoz való hozzájutáshoz közvetítő eszközök szükségesek, melyek gyorsan romlanak, és még gyorsabb az erkölcsi kopásuk. S úgy látszik, hogy az elkövetkezendő időkben például mikrofilm vagy kártya leolvasókra nemigen lesz pénz. Így például a romániai magyar irodalom bibliográfiájának, vagy egy nagy régió rendkívül fontos központi periodika-katalógusának mikroformátumban való előállítására nem fogja elősegíteni a szélesebb körben való használatot.

A saját állomány differenciált feltárását a könyvtárak katalógusrendszerei szolgálják. Jelenleg az a helyzet, hogy az új bibliográfiai leírás következtében a katalógusok szinte mindenütt átszerkesztés alatt vannak. Az ETO lassú, ám könyörtelen változásainak következtében a szakkatalógusok sem töltik be az abszolút biztos kalauz szerepét. S a legnagyobb baj, hogy rendkívül sok energiát kötnek le, s fognak még hosszú ideig lekötöni. Így nem lehet csodálkozni azon, hogy egy-egy leírásban a melléktételek, közreműködők szigorú felsorolása mellett elfelejtődik egy-egy fontos bibliográfia feltüntetése, s egy folyamatosan megjelenő mű éppen szükséges évének fellelése a cédulák hosszas tanulmányozását igényli a könyvtárosoktól. S az olvasók már végképp reménytelenül állnak a rohamosan gyarapodó fiókok előtt.

Természetes reakció az is, hogy az egyes könyvtárak katalógus-szabályzatai nem szolgálgják az olyan nagyon áhított egységet.

Az információs szolgáltatás másik bázisa a közművelődési könyvtárakban a segédkönyvtár. Sem pénzügyi, sem egyéb okokból nem tehetünk engedményt tényeket és adatokat közlő műszerek, bibliográfiák esetében. Ennek az állománytestnek kell a katalógusok mellett az információs igényeket kielégítenie, illetve a felhasználót továbbvezetnie a számára szükséges dokumentumok felé. Itt kell (kellene) lenni azoknak az eszközöknek, melyek pontos, naprakész, bőséges tájékoztatást adnak arról is, hogy más könyvtáraknak, tájékoztató intézményeknek milyen állományuk, gyűjteményeik, szolgáltatásaik vannak. Hiába tartják nyilván a nemzeti könyvtárban, hogy hazánkban milyen könyvtárak vannak, ha a *Magyarországi könyvtárak címjegyzéke* nagyon szűkszavú, ha a *Gyűjtőkori tájékoztató* nem elég mély, ha a *Tájékoztató a szakmai tájékoztatásról* nem elég friss, ha a megyei minervákról tudomást szerezni is nehéz, ha utópiának minősítjük *Szentmihályi* János régi figyelmeztetését a forrástájékoztatásról. A jól működő referral center publikus (és népszerűsített!!) kiadványaival, a hozzákapcsolt (együttműködő?) bibliográfiai központtal igen nagy lépést jelenthetne az információs központtá válás felé, beruházásai rövid időn belül megtérülnének, és valóban hozzájárulnának a

takarékosabban működtethető intézményrendszerhez, emelnék a közművelődési könyvtári tájékoztatás minőségét és hatékonyságát.

Örömmel tapasztalom, hogy egyre nagyobb teret nyer a közérdekű információ. Egyike azoknak a kisszámú szolgáltatásoknak, amelyeket az élet kényszerített ki, ezért is olyan változatosak a megoldási kísérletek a kalendáriumoktól a számítógépes szolgáltatásokig. A tőlünk joggal elvárt tevékenységnek legalább két “belső” haszna is van. Jól orientálja a könyvtárakat, hogy mi is érdekli az embereket, mire van szüksége a lakosságnak. Másodsorban megszervezése során olyan kapcsolatrendszerre tehetünk szert, mely oldhatja a könyvtárak elszigeteltségét.

A kit? mivel? hogyan? kérdéseire való válasz, kísérletek megfogalmazásánál nem hagyhatjuk említés nélkül a számítógépesítésben rejlő lehetőségeket. Egyetértek, ám riasztónak tartom, hogy nem figyelünk eléggé a külföldi tapasztalatokra. *Poprády Géza* írja, hogy az Ausztriában kidolgozott alapkoncepció az elektronikus adatfeldolgozás bevezetésére, tíz pontban foglalja össze a tennivalókat.² Fontossági sorrendben, az osztrák nemzeti bibliográfiától — utolsó helyen a könyvtári adminisztráció, illetve a kölcsönzés nyilvántartásáig. Nálunk is nagyarányú tervek vannak — a legkevésbé fontos — kölcsönzés gépesítésére. Kétség kívül szükség van rá, de jó lenne ezzel befejezni, miután megtörtént például a nemzeti bibliográfiai, illetve más adatbázisokhoz való közvetlen hozzáférés biztosítása, annak tudatában, hogy az ország nem csak Budapestből áll.

Itt is ugyanaz érvényes, ami valamennyi központi szolgáltatásnál: beruházás nélkül nincs takarékoság, meggondolás nélkül nincs túlélés. Svégül elérkeztem ahhoz, ami a tollat a kezembe adta. *Zsidai József* és *Arató Attila* figyelemreméltó gondossággal foglalkozik a személyzeti helyzettel. Egyetértek velük, de megfordítanám a sorrendet. A jó szakembert tartom a legfontosabbnak. Csak ő képes részt venni a hatékony információpolitika kialakításában, hatást gyakorolni a főhatóságokra, beláttatni a fenntartókkal, s naponta bizonyítani, hogy mi a könyvtár szerepe az autonóm és köznapi kultúrában, az információ közvetítésében, személyes súlyával kiharcolni, amit a könyvtárnak meg kell kapnia, csak ő képes hatni a testületekre és az egyéni felhasználókra, hogy ha jobban akarnak informálódni — nekik is szólni és tenni kell, csak a könyvtáros tudja felismertetni az ország minden polgárával, hogy róla szól a mese.

Ilyen könyvtárosokat természetesen a könyvtárosképző intézményeknek kell vagy kellene kibocsátani. Lehetőségeikről, feltételeikről, céljaikról és eszközeikről többen és többször szóltak, legutóbb *Tóth Gyula*.³

Éppen ezért nem kívánok erről írni. Ellenben megfontolásra ajánlom: ha a társadalom által igényelt funkciókat el akarjuk látni, ha az előttünk álló feladatokat csak távlatos jövőképpel rendelkező, jól felkészült, művelt és humánus emberek tudják elvégezni, miért nincs elég hitünk önmagunkban? Talán nem is a pénz hiányzik, erre utal a pénzügyminiszter motóban idézett válasza. De a prioritások újra megállapításánál nekünk is ott kell lennünk.

Hivatkozások

1. ZSIDAI József: A szakkönyvtárak érzékeny jelene és veszélyeztetett jövője. = *Könyvtári Figyelő*, 34. évf. 1988. 5-6. sz. 351-358. p.

- ARATÓ Attila: Könyvtáraink a restrikció éveiben, van-e kiút a közművelődési könyvtárak számára. = Könyvtári Figyelő, 34. évf. 1988. 5-6. sz. 359-366. p.
2. POPRÁDY Géza: Ausztriai tapasztalatok. 1. = Könyvtáros, 39. évf. 1989. 2. sz. 107-110. p.
3. TÓTH Gyula: Innováció és képzés — képzés és innováció. = Könyvtáros, 39. évf. 1989. 4. sz. 205-211. p.

KÖNYVTÁROSOK!

A SZÁMALK Mikrogépes Oktatási Osztálya
számítógépes tanfolyamainak

széles választékából az alábbiakat ajánlja az Önök figyelmébe:

- Gépkezelési ismeretek és a PC-DOS operációs rendszer
- Adatbáziskezelés: **CDS/ISIS** kezdőknek és haladóknak, **dBASE III. PLUS, dBASE IV., FoxBase** kezdőknek és haladóknak
- Szövegszerkesztés: **WordStar 5, XyWrite, Word**
- Kiadványszerkesztés: **Xerox Ventura Publisher**

A tanfolyamok 1 hetesek, a Számalk magas színvonalon berendezett nemzetközi oktatóközpontjában (XI. Szakasits Á. u. 68.) kerülnek megrendezésre, de igény szerint, egyedi megállapodásban rögzített feltételek alapján, Önöknél is megtartjuk azokat.

Felvilágosítást ad szakmai ügyekben: Gerő Judit ov. és Pénzesné Bitai Zsuzsanna 185-1294, 185-3111/238, 237

Szervezési kérdésekben: Dembroski Erzsébet 185-1294, 185-3111/154

Cím: Bp. 1115 Szakasits Á. u. 68. (1518. Bp. 112. Pf. 146.)

Telex: 22-4498 **Telefax:** 166-9085